

FORMELE ȘI CUPRINSUL TESTAMENTULUI

ÎN

DREPTUL CIVIL ROMÂN

- Rezumat -

Fiind rezultatul unei cercetări doctorale semnificative, atât prin amploare cât și prin profunzime, prezenta teză de doctorat constituie finalitatea unui demers științific și metodologic cu dublu scop: prezentarea aproape exhaustivă a instituției testamentului și a principalelor sale dispoziții, precum și identificarea, prin comparație, a elementelor de continuitate și noutate pe care noul Cod Civil le introduce în acest domeniu.

Deși moștenirea și testamentul constituie instituții juridice perene în dreptul nostru civil, actualitatea și utilitatea analizei lor decurge din profundele schimbări care au avut loc în societatea românească în ultimele două decenii, cu consecința revenirii proprietății private în centrul structurii sociale și economice.

Ca un rezultat al acestor reșezări structurale și mentale, apreciez că testamentul va redeveni cel mai important instrument juridic pus la dispoziția persoanelor fizice prin intermediul căruia acestea să poată să dispună de propriul patrimoniu pentru când nu vor mai fi în viață.

Având în vedere cele două planuri majore pe care s-a desfășurat cercetarea doctorală, în cadrul ei am utilizat mai multe metode de analiză în scopul integrării aspectelor examinate într-un concept unitar, atât la nivelul ipotezelor de lucru și raționamentelor folosite cât, mai ales, al rezultatelor teoretice obținute.

Privitor la identificarea trăsăturilor esențiale și efectelor juridice pe care instituția actuală a testamentului le generează în teorie și practică, metoda de analiză s-a fundamentat pe utilizarea cu precădere a interpretării sistematice,

istorico-teleologice și logice, sens în care lucrarea a fost structurată pe titluri, capitole și secțiuni.

La examinarea testamentului în lumina prevederilor noului Cod Civil, având în vedere elementele inovatoare pe care acesta le cuprinde, am folosit pe lângă cele trei metode enumerate anterior și pe cea gramaticală, în scopul de a surprinde cu cât mai mare acuitate atât aspectele pozitive, dar și cele criticabile în această nouă reglementare. De asemenea, permanent în cuprinsul lucrării au fost făcute comparații între modul de reglementare al noțiunilor și conceptelor în cele două coduri.

Primul titlu al lucrării cuprinde noțiuni introductive, care conturează cadrul mai larg în care se va desfășura demersul științific al autorului, reprezentative fiind acelea de moștenire și drept de proprietate, analizându-se conexiunea dintre ele și modul în care caracterul proprietății a influențat trăsăturile esențiale ale moștenirii.

Tot în cuprinsul titlului întâi al lucrării am examinat caracterele juridice ale transmiterii moștenirii, ca elemente distinctive față de alte moduri de transmitere a drepturilor și obligațiilor persoanei fizice și juridice, data și locul deschiderii moștenirii cu consecințele juridice pe care acestea le generează și am realizat o examinare din punct de vedere istoric a evoluției testamentului, începând cu izvoarele sale romane și terminând cu formele specifice pe care acesta le-a îmbrăcat în vechiul drept românesc – diata și testamentul oral.

Odată realizată trecerea de la conceptele generale de moștenire și drept de proprietate la cel de testament, titlu al II-lea al tezei se preocupă de analiza elementelor esențiale pentru valabilitatea testamentului. Identificând în timp problemele generate de definiția lacunară a testamentului în actualul Cod Civil și utilizând metoda sistematică de analiză a conceptului, opinez în sensul unei definiții cuprinzătoare a noțiunii, prin includerea în cuprinsul testamentului, pe lângă conceptul de legat, și a altor dispoziții de ultimă voință ale testatorului. De asemenea, se reliefează caracterul pozitiv al reglementării noțiunii testamentului

în noul Cod Civil, prin definirea distinctă a noțiunii de testament de conținutul acestuia.

Pornind de la consecințele practice deosebite pe care interpretarea testamentului le poate avea asupra moștenitorilor sau terților, tratez în continuare detaliat principiile de interpretare ale contractelor aplicabile în această materie, iar în urma analizei comparative se evidențiază două noi reguli specifice interpretării testamentului în noul Cod Civil: ca o expresie a principiului priorității voinței reale a testatorului, elementele extrinseci testamentului pot fi folosite numai dacă se sprijină pe cele intrinseci. De asemenea, legatul făcut în favoarea creditorului testamentului nu este prezumat a fi făcut în compensația creanței sale, instituind astfel o prezumție relativă de valabilitate a unui asemenea tip de legat.

Titlul cuprinde în continuare o analiză a caracterelor juridice ale testamentului ca act juridic civil (capacitate, consimțământ, obiect și cauză), cu accent pe analiza detaliată a incapacităților de a dispune sau primi prin testament, în concordanță cu ultimele noutăți doctrinare și jurisprudențiale. Folosind metoda sistematică și comparativă, evidențiez câteva elemente inovatoare în actualul Cod Civil, atât în ceea ce privește incapacitatea de a dispune – dispariția incapacității actuale a minorului, care a împlinit 16 ani de a putea dispune de doar jumătate din cota sa, cât și de a primi, prin extinderea sferei persoanelor care nu pot primi legate și la notarul public care a autentificat testamentul, interpretul care a participat la o asemenea procedură sau persoana care a acordat legal asistență juridică la redactarea testamentului.

Realizând o cuprinzătoare sinteză a doctrinei și jurisprudenței în materie, tratez în titlul al III-lea al tezei aspecte privind formele testamentului în dreptul civil român, canalizând demersul pe trei direcții de cercetare distincte, în funcție de formele pe care le poate „îmbrăca” testamentul: ordinar, privilegiat și forme simplificate. În analiza efectuată folosesc metoda sistematică prin integrarea și corelarea dispozițiilor relevante din Codul Civil actual cu prevederile

corespondente din Legea 36/1995 privind notarii publici și activitatea notarială, reușind să conturez fiecareia din aceste forme testamentare o fizionomie juridică proprie.

Deși în domeniul examinat legiuitorul s-a dovedit mai degrabă tradiționalist decât inovator în noul Cod Civil, am reușit să surprindă cu precizie atât elementele de continuitate față de actualul Cod Civil, cât și pe cele de noutate introduse în noua reglementare, cu scopul evident de a surprinde o cât mai largă paletă de situații care ar intra sub incidența uneia din formele de testament analizate (de ex. extinderea semnificativă a cazurilor în care pot fi folosite testamentele privilegiate).

Considerente de natură metodologică au determinat necesitatea unei tratări distincte a legatului - ca principală dispoziție testamentară, în cuprinsul Titlului IV, încercând astfel să realizez o analiză exhaustivă a acestei instituții juridice prin utilizarea metodelor: sistematică, istorico-teleologică și comparativă.

În încercarea de a surprinde ansamblul trăsăturilor caracteristice ale legatului, m-am preocupat de analiza detaliată a tuturor reperelor juridice ce-i dau conținut (noțiune, desemnarea legatarului, acceptarea și transmiterea legatelor), fiind de asemenea continuat demersul metodologic de reprezentare „în oglindă” a elementelor atât comune, cât și distincte între actualul și noul Cod Civil.

În sensul identificării prin metoda sistematică și comparativă a aspectelor novatoare existente în noul Cod Civil, am considerat relevantă prezentarea acestora și din perspectiva instituției desemnării legatarului, sens în care am arătat că în noua reglementare principiul caracterului determinat sau determinabil al beneficiarului legatului este consacrat expres de textul de lege, existând posibilitatea testării și în beneficiul unei persoane care nu există la data întocmirii testamentului, dar prin intermediul unei persoane capabile, sau instituirea regulii privitoare la interzicerea legatului cu facultate de alegere.

Următorul pas l-a reprezentat examinarea diferitelor categorii de legate, cu accent pe legatul universal, cu titlu universal și cu titlu particular, reușind să surprind specificitățile fiecăruia dintre acestea sub aspectul definiției, formelor, precum și al drepturilor și obligațiilor pe care le generează.

În acest cadru, am expus punctul de vedere argumentat asupra unor probleme controversate în doctrină, cum ar fi cea referitoare la natura juridică a legatului uzufructului întregii moșteniri sau al unei fracțiuni din aceasta, împărtășind opinia conform căreia acesta are caracterul unui legat cu titlu particular, deoarece are ca obiect un bun strict determinat (uzufructul) și nu poate beneficia de ineficacitatea altor legate, fiind limitat exclusiv la acest drept de uzufruct.

Ultimul capitol este dedicat analizării cauzelor de ineficacitate a legatelor, ca împrejurări prevăzute de lege în care dispozițiile de ultimă voință ale testatorului sunt lipsite de efecte juridice (nulitatea, revocarea și caducitatea). Pe lângă examinarea acestor cauze în lumina dispozițiilor actualului Cod Civil, m-am preocupat de prezentarea și analizarea lor și din perspectiva noului Cod Civil, folosind în acest scop aceleași tehnici de cercetare ca și în cazul altor instituții care fac obiectul lucrării.

Ca excepție de la regula aplicabilă în cazul ineficacității legatelor, legatul conjunctiv este tratat din perspectivă doctrinară și în corelație cu dreptul de acrescământ, caracteristic fiindu-i culegerea părții colegatarilor care nu vin la moștenire nu conform regulii prevăzute de actualul Cod Civil, respectiv de moștenitorii legali, legatarii universali, cu titlu universal sau cu titlu particular, ci de către ceilalți colegatari desemnați de testator asupra bunului, tocmai în virtutea dreptului de acrescământ.

Realizând o interpretare sistematică și logică, la care se adaugă folosirea metodei comparative, am identifică în noul Cod Civil cele două instituții ca fiind total diferite față de actuala reglementare. În ceea ce privește dreptul de acrescământ, se constată că acesta este reglementat ca regulă în materia

ineficacității legatelor, el intervenind întotdeauna când apare un caz de ineficacitate, astfel încât legatul conjunctiv a devenit o excepție de la regula reprezentată de dreptul de acrescământ.

Finalizarea demersului științific se realizează în Titlul V, în care, în urma unei ierarhizări a posibilelor dispoziții cuprinse în testament, se analizează dezmoștenirea și execuția testamentară, ca prevederi de ultimă voință care produc consecințe juridice și practice deosebite după decesul testatorului.

Utilizând aceleași instrumente juridice de cercetare, am reușit să surprind în profunzime trăsăturile caracteristice și efectele juridice ale celor două instituții în actualul și noul Cod Civil, realizând o analiză comparativă a acestor dispoziții pentru a evidenția elementele de tradiție, dar și cele novatoare existente în cele două acte normative.

Fără a pune la îndoială viabilitatea dezmoștenirii ca instituție juridică, rezultată în urma unui efort conjugat în timp a unor renumiți doctrinari, noul Cod Civil o definește pentru prima dată în mod distinct în sistemul nostru de drept și îi surprinde efectele în situația concursului între diferitele categorii de moștenitori.

Nu în ultimul rând, se observă că în demersul meu științific am utilizat, pe lângă instrumentele menționate anterior și o bogată jurisprudență relevantă a instanțelor judecătorești, inclusiv a celei unde îmi desfășor activitatea în scopul justificării caracteristicilor instituțiilor analizate, cu precădere a testamentului și legatului.

Tot demersul științific efectuat în vederea elaborării tezei de doctorat ar fi fost insuficient fără îndrumarea și coordonarea Domnului Academician Prof. Univ. Dr. Ion Dogaru, această activitate laborioasă desfășurându-se pe tot parcursul elaborării lucrării, începând cu alegerea temei și finalizându-se cu sfaturile privitoare la structură, conținut și bibliografie.